

הכוזרי

וכך גם רבי יהודה הלוי בספר "הכוזרי":
 "הוא פותח בהעדפת העשייה של היחיד על-פני הכוונה, כדברי
 המלאך למלך בחלום: **כוונתך רצויה ומעשיך אינם רצויים**"
 (א' א') ומסיים בהדגשת **חשיבותה הבלעדית של העשייה**
 במישור ההיסטורי, כדבריו: "ירושלים לא תיבנה כי אם כאשר
 ישתוקקו אליה בני ישראל תכלית תשוקה עד אשר יכוננו את
 אבניה ואת עפרה" (ה, כ"ז).

[מתוך מאמרו
של יוחנן
סילמן¹]

תהיה הכוונה חשובה ככל שתהיה, לא תעלה אותה היהדות לדרגת "העיקר הכוונה".

קומוניזם

ממה שאמרנו על הקפיטליזם, שלא ישתמע בשום פנים ואופן שמן הקומוניזם
 תבוא הישועה. הקומוניזם זר לחלוטין ליהדות בהיותו מבוסס על אוטופיה לא
 מעשית, המנוגדת לטבע האדם, ודיון על כך מתאים למסגרת אחרת. רק נגיד כי
 היהדות נטועה עמוק בקרקע המציאות, היא מעשית מאוד, והדרישות שהיא
 מציבה הן בנות השגה, בניגוד לקומוניזם - אוטופיה לא ריאליית שהובילה לשום
 מקום.

היהדות – מבחן המעשה

מבחן המעשה - מול מבחן התוצאה, ומבחן הכוונה

מבחן התוצאה
 בתרבות המערבית, ובייחוד בקהילייה העסקית שלה, מקובל לבחון מעשים או
 איכויות של בני אדם על פי התוצאות, ונוהגים להשתמש במינוח "מבחן התוצאה"
 או "השורה התחתונה ["Bottom Line"].
 לעומת זאת, ביהדות, האדם נבחן על פי מעשיו ולא על פי התוצאה, כפי שנציג
 במאמר זה.

מעמדו של המעשה ביהדות
 ראשית לכל, נזכיר כי כל מצוות היהדות הן מבחינת "עשה" ומצוות "אל תעשה".
 זאת בעצם היהדות: תרי"ג מצוות, סה"כ 613 מצוות של מעשים שיש לעשות
 ומעשים שאסור לעשות.
 המעשים עצמם מככבים גם בחשיבה היהודית ולא רק בספר המצוות. להלן
 מבחר מן המקורות:

[מתוך פרקי אבות] [פרק ומשנה]

א,זט] ולא המדרש הוא העיקר, אלא המעשה; וכל המרבה דברים, מביא חטא

ב,טו] וכל מעשיך, יהיו לשם שמיים. ["מעשיך" ולא כתוב "כוונותיך"]

ג,יב] כל שמעשיו מרובין מחכמתו, חכמתו מתקיימת;
 וכל שחכמתו מרובה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת.

ג,כא] כל שחכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה --
 לאילן שענפיו מרובין ושורשיו מועטים, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו.

ג,כא] וכל שמעשיו מרובין מחכמתו, למה הוא דומה --
 לאילן שענפיו מועטים ושורשיו מרובין: אפילו כל הרוחות שבעולם באות
 ונושבות בו, אין מזיזות אותו ממקומו.

ד,ז] הלמד על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד;
 והלמד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות.

הבהרה שאינה משתמעת לשתי פנים בדבר אי רלוונטיות של סיום העבודה,
 ועם זאת אין שחרור מחובת עשייתה.

ב,יט] לא עליך כל המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה.

וציטוט אחרון, מן המשנה, מסכת עדויות:

[משנה,
עדויות ה,ז]

מעשיך יקרבוד, ומעשיך ירחקוך.

לסיכום: התוצאה הינה חשובה ביותר והיא למעשה המניע לכל מעשינו.
 התוצאה הרצויה היא המנחה את תורת החיים שלנו, ולאורה נחקקים
 חוקים להתנהגות האדם בחברה.
 אבל, לא ניתן, ואסור לבחון ולשפוט את היחיד על פי התוצאה.
 הקפיטליזם הטהור מנוגד לחלוטין ליהדות ורוחה. אי אפשר להיות
 קפיטליסט וגם יהודי טוב.
 כמו כן גם כוונה ורצון טוב לא מספיקים. המעשה הוא העיקר, אותו ניתן
 לשפוט, ואותו בלבד.

מקום למחשבה. שמעתי בטלוויזיה מגירת גרמניה, ציטוט:
 "כאשר הייתי נוצרייה התעניינו תמיד באמונה שלי, עד כמה אני מאמינה
 וכו'. מאז שאני יהודיה, ברוך השם, לא מטרידים אותי בשאלות כאלה.
 דורשים ממני רק מעשים."

¹ מאמרו של יוחנן סילמן באתר <http://www.daat.ac.il/daat/history/hevra/haklal-2.htm>

יהירות

ביהדות - אתה אחראי **רק** על מה שתלוי בך, כלומר על המעשים שעשית. לעומת זאת, הגישה הקפיטליסטית, המערבית, לוקה ביהירות. להיות אחראי על התוצאה, משמעותו - להיות אחראי **על כל הגורמים המשפיעים** עליה. האדם לכאורה כל-יכול, והתוצאה תלויה רק בו.

אקראיות

על התוצאה משפיעים גם גורמים אקראיים, בלתי ניתנים לחיזוי, ושאינם נשלטים ע"י אדם. התרבות המערבית, במקרה של הצלחה, מנסכת את אפקט האקראיות, בדיעבד, לאדם הפועל, כלומר נותנת **קרדיט למי שלא עשה ולא כלום** [בהשפעה על האקראיות]. למשל, מי שזכה בהגרלה - האם הוא מוכשר? מצליחין? ובמקרה של כשלון, מטילים על האדם אשמה על לא עול בכפו.

אחריות מול ספקולציות

היהדות בוחנת רק מה שבשליטתך, ובשום פנים לא על מה שאינו בשליטתך. דווקא השקפת עולם של מעשה היא תכליתית. היא שמה את האדם במרכז, ומחנכת לנטילת אחריות, בעוד שתרבות של מבחן התוצאה מעודדת ספקולטיביות. ולדעתי - קרוב מאוד לעבודת אלילים; גם אלילי הצלחה וגם את אילת המזל [אקראיות].

לאור האמרות הרבות בזכות המעשה ולא התוצאה, מפתיעה מאוד הפסקה הידועה מן התלמוד הבבלי:

"יגעתי ומצאתי" - תאמין?

ואמר ר' יצחק:
אם יאמר לך אדם, "יגעתי ולא מיצאתי" - אל תאמן,
לא יגעתי ומצאתי" - אל תאמן,
"יגעתי ומצאתי" - תאמן.

[מסכת מגילה ג, ע"ב]:

בפסקה זאת המבחן, לכאורה, ברור: עבדת קשה - יש תוצאה. לא עשית - אין תוצאה. כלומר, אתה אחראי לתוצאה ואתה נבחן לפיה. **לכאורה, מבחן התוצאה**. אלא, שהדיון לא מסתיים כאן, והוא ממשיך: הני מילי - בדברי תורה, אבל במשא ומתן - סייעתא הוא מן שמיא.

והסבר: דברים אלו, כלומר "יגעתי ומצאתי" [מבחן התוצאה] אמורים **לגבי דברי תורה, שהלימוד תלוי רק בך**. אבל בעסקים - הסיוע [ההצלחה] היא משמים, בידי האל.

החוקים - מונחי תוצאה.

אז האם התוצאה הרצויה ושאליה חותרים ע"י המעשים, אינה חשובה? והמצוות - האם אין להן מטרות? בוודאי שכן. חוקי היהדות הינם **מונחי-תוצאה**, כלומר הם מכוונים לתוצאות טובות - צדק, שיפור המידות, העלאת ערך האדם ועוד. אבל היחיד לא נבחן לפי התוצאה, כיוון שהתוצאה תלויה באלף ואחד גורמים, וגם בבורא עולם, האדם המאמין יגיד רק בבורא עולם.

חוק המספרים הגדולים

והלא-מאמינים, לפחות יסכימו שלא הכול תלוי בך, ואף על פי כן אנחנו מחויבים בכל זאת לעשות "מה שנכון" יהא ה"נכון" הזה מה שיהיה. ואפשר להפעיל כאן את חוק המספרים הגדולים; אם "כולם" עושים "תמיד" "מה שצריך", ברוב הפעמים התוצאה הינה כפי המצופה.

יש לחזור ולהדגיש: חוקי היהדות הינם מונחי-תוצאה, כלומר הם מכוונים לתוצאה טובה, אבל היחיד אינו נבחן ואינו נשפט לפי התוצאה, אלא על פי מעשיו.

תהילת ההצלחה

גם בעולם האמריקאי המצליחן יש מי שלמדו כי בעניינים חשובים באמת אסור לאדם לצפות לקרדיט או לתודה.

לי אייאקוקה [Lee Iacocca], היו"ר המוכשר של חברת קרייזלר, כאשר הקדים להחזיר הלוואה של 10 מיליארד דולר לממשלת ארה"ב כעבור שלוש שנים בלבד במקום עשר שנים, אמר שההצלחה לא הייתה כולה שלו. באותו פרק זמן ירדו מחירי הנפט והאמריקאים חזרו לקנות את המכוניות האמריקאיות הגדולות.

היועץ לשעבר לביטחון לאומי של ארה"ב, ג'ורג' מקפרלן אמר לגבי התכונה הנדרשת מצוותים המבצעים משימות חשובות. "הצלחה של פרויקט תלויה ביותר מראש של אנשי הצוות על תהילה לעצמם".

הרצון והדאגה של אנשי הצוות להבטיח לעצמם נתח מן התהילה הצפויה פוגע חד משמעית בביצועה [ובהצלחתה] בהיותה מונחה ע"י אינטרסים אישיים, בעוד התנאי להצלחה הוא בביצוע חף מעניין אישי.

ומן המקרא: משה רבנו שעשה עבודה אדירה, והנהיג עם עבדים במדבר ארבעים שנה, לא זכה לבא בשערי הארץ המובטחת. האם נשפוט אותו על פי מבחן התוצאה? אתה עושה מעשה גם אם ידוע לך מראש שלא תזכה לראות במימוש. העשייה היא החשובה.

מהנדס בתעשייה, איש שומר מצוות, התבקש להכין "דברי תורה" לציון סיומו המוצלח של פרויקט. חיפש ולא מצא שירי הלל לסיום מוצלח, ולתוצאה בכלל. מה שהעלה בחכתו הוא ... "לא עליך המלאכה לגמור" [שהבאנו לעיל].

מבחן הכוונה

יש קבוצות המדגישות את הכוונה שבמעשים יותר מאשר את המעשה עצמו. גם ביהדות קיימים זרמים המחשיבים את הכוונה עד כדי השפעה על תוצאות. היהדות מחשיבה מאוד את הכוונה, בעיקר בתפילה, ומצוות רבות עצם מהותן הוא כוונה ומחשבה ["לא תחמוד" למשל].

בר-בדיקה

הכוונה אינה ניתנת לבדיקה ולבחינה. מעשה אפשר לבדוק, למדוד, לכמת. בוחנים משהו שנעשה, משהו מן העבר. וכוונה - "בחינת העתיד?" זה בכלל אפשרי? ומי יבדוק? מבחן הכוונה יכול לכל היותר להיבחן ע"י "המתכוון" עצמו ולא ע"י כל גורם אובייקטיבי אחר.

וכבר אמרו הנביאים למי בלבד היכולת לבחון כוונות:

וְהוּא יִבְחַן אֶת צְדִיק, רָאָה כְּלִיּוֹת וְלֵב;

[ירמיהו כ, יב]

כִּי לֹא, אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם - - כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו, וְהוּא יִרְאֶה לְלֵב.

[שמואל א' טז, ג]